

1332 Tunus doğumlu İbn-i Haldun, sosyoloji ilminin kurucusudur. O, sosyolojiye; İlm-i tabiat-ı Ümran demiştir. İnsanların cemiyetler halinde birbiriyle yardımlaşarak memleketlerini imar etmelerini ve yaşayışları için gereken geçinme vasıtalarını, sebepleri ve aletleri hazırlamalarını ümran kelimesiyle özetlemiştir. Kendinden önce sosyoloji ilmine temas edenlerden farklı olarak, bu ilmin, siyaset, ahlâk, hitabet ve başka ilim ve fen cümlesinden olmayıp kendi başına bir ilim olduğunu ortaya koymuştur. Tarihe mantığı getiren İbn-i Haldun, tarihi, hikayecilikten kurtaran ve tarih kanunlarını araştıran ilk alimdir. Tarihe ilim vasfını o kazandırmış, Yunan tarihçilerin te'sirinden tamamen kurtarmıştır. Onun Yunanlılara göre daha geniş sosyal teoriler ortaya atabilmesinin bir sebebi de Akdeniz sahillerinin tarihi zenginliklerine, mukadderatına hakim olan Türk ve İranlıların geçmişlerini incelemesidir.

İbn-i Haldun yine, psikolojiyi tarihe uygulayan ilk bilim adamıdır. Günümüze ulaşan tek eseri yedi ciltlik Kitab'ul Ekber'dir. Bir tarih kitabı olan bu eser, üç bölümden meydana gelmiştir. İlk bölüm Mukaddime'dir. İkinci bölümde Arapların ve Türklerin tarihi olmak üzere birçok milletin tarihini, üçüncü bölümde Berberilerin ve Güney Afrika'daki müslüman hânedanlarının tarihi anlatılmaktadır. Eser, inceleme ve araştırma yönünden emsalsizdir. Bütün Avrupa tarihçilerinin bir çok konularda müracat ettikleri ana kaynaktır. Mukaddime, değişik konularda bilgiler içeren özel bir hazinedir. İbn-i Haldun'un eserinde kullandığı araçların antik ve ortaçağ batı tarihçi ve sosyolojistlerine çok farklı gelmesi, bu eseri değerli kılmıştır. Bazı tarihçiler tarafından ortaçağın en önemli eseri olarak görülen bu kitap, tarih metotlarını açıklayan modern bir el kitabıdır.

* (Müslüman Bilim Adamları 2, s.52-56)*